

Praha a její genius loci

Zde o nás věci ještě vědí

Praha je jedním z posledních velkých evropských měst, kde – jak říkal Reiner Maria Rilke – o nás věci vědí. Ještě nás znají. Dívat se na město a dotýkat se věcí znamená v tom lepším případě být pozorován a dotýkán. Je to oboustranný vztah, který mizí s hromadnou výrobou a masovou kulturou. Naštěstí jsou vztahy, týkající se těch složitých prostých věcí, jako je dřevo, bláto a krajina, které vytvářeny staletími nejdou jednoduše zničit. Nejlepší definice genia loci, jakou znám, zní: *je to důvod, který neumíme pojmenovat, ale kvůli kterému se vracíme*. Žádnou skutečnou bytost nelze popsat, nejenom protože je složitá a protikladná hned několika způsoby zároveň, ale protože je v ní něco, co přesahuje slova.

Ale přesto tato bytost vychází ze skutečných míst, která je možné navštívit, z barev a struktur materiálů, jež jdou popsat a z dějin, které lze víceméně uhodnout. Praha leží jen asi 15 kilometrů severně od geometrického středu Čech. Vztah mezi ní a zbytkem země je tak úzký, že bez české krajiny nelze Prahu pochopit a bez Prahy se nikdy nedoberete Čech. Je to místo, kde kontinuální osídlení sahá nejméně 70 století nazpět. Sedíme zde v jakémsi tajemném kotli plném příběhů a citujeme Franze Kafku či Wolfganga Amadea Mozarta, ale to možná jenom charakter místa si přitahuje sobě podobné. Praha mnoho ukazuje a mnoho tají. Procházet jí lze vertikálně – vrstvu po vrstvě, horizontálně – místo po místě, anebo se na ni dívat jako na neuronovou síť velkého člověka, prostě jako na Bytost.

Vrstvy Prahy

Geologický substrát: Současný reliéf Prahy určuje kontrast mezi měkkými ordovickými břidlicemi, které daly vzniknout údolím a hřbetům Vítkova, Hradu a Vyšehradu, jež jsou tvořeny odolnými křemenci. Nejvyšší patro krajiny náleží hlavně asi 20 metrů mocné vodorovné poloze křídových pískovců, které jsou dobře propustné, takže na jejich bázi vyvěrají prameny určující založení několika klášterů a paláců. Duch místa je vždy silně ovlivněn řekou. Vltava se zařezává do pražské kotliny jedenácti stupni, odpovídajícími nejméně jedenácti ledovým dobám. Dá se ukázat, že velké stavby historického centra, jako malostranský kostel sv. Mikuláše nebo sv. Vít, byly komponovány na výšku odpovídající jednoduchým poměrům hloubky vltavského údolí. Dávná korespondence reliéfu a architektury!

Les: Dalším základním pražským kontrastem je souznění mezi plodným chaosem stíněných staveb a obrovskou, volnou zelenou plochou Petřína. Dole řeka, nahoře svah a mezi tím kámen a strom. Údolí kdysi patřilo lužním lesům s vrbami a olšemi podél břehů, o něco dál od břehů rostly javory, jasany, jilmy a obrovské duby. Svahy byly obsazeny zakrslými doubravami, ale v bočních roklích můžeme čekat jedli a na hlubších půdách buk. S lidmi přišla jiná krajina – kulturní step plochy spásané kozami. Baču na Letné pozoroval na konci století ještě Jaroslav Petrbock. A ten zmatek, když se na Karlově (tehdy Kamenném) mostě splašilo stádo krav! Svahy Vítkova pokrývalo ještě nedávno vřesoviště. Ekonomickým uprchlíkům se mezi rostlinami říká neofyty. Dálněvýchodní křídlatka (*Reynoutria sachalinensis*), čínské pajasany (*Ailanthus altissima*), kanadský zlatobýl (*Solidago canadensis*) přicházejí ve stejné době jako vietnamská tržiště, ukrajinští gastarbeitři a mcdonaldy. Kustovnice, křídlatka a Vietnamec tady už zůstanou a vplynou do krajiny. A proč ne? Není tak dlouho, kdy po Václavském náměstí kráčel srstnatý nosorožec, v Koněprusích pobíhal pavián a kousek za Prahou jste mohli potkat dikobraza.

Rotunda svatého Martina na Vyšehradě. Vlevo od ní byl před několika lety vztyčen menhir z krásné okaté ruly, který má pravděpodobně pravěký původ ve stéle či vztyčeném kameni ze západních Čech (tak jsem slyšel).

Místo je potrubím, kterým teče historie. A tou není jen pár letopočtů v učebnici dějepisu, ale vrásnění horstev, ústupy moře a způsob, jakým bukový les pohlcuje doubravu.

Paleolit: Člověk se na území Prahy objevuje asi před 700 tisíci lety. Téměř celou svou historii jsme jako lidé žili v paleolitu, který skončil před 12 tisíci lety a šedesáti generacemi. Paleolitická vrstva musí tvořit základní a zdaleka největší část našeho vědomí. Sibiřští šamani nežijí na Sibiři, ale v nás na Žižkově a na Jižním Městě. Někteří dokonce v Dejvicích. Pražskou staře archaickou krajinu je dodnes možné poodhalit ve skalách u Baby a Sedlce – na polích se zde stále povalují hrubé nástroje z křemenných valounů. Člověk zde po tisíce let scházel po tehdy pozvolném svahu k široké rozlité řece. Sedíme na skalách, díváme se na čističku

v Podbabě, žádná velká poezie, jen někdy se otevře okno do vědomí, údivný pád a tehdy víme: nejsou daleko.

Keramický a kovový pravěk: Ještě před deseti lety byli Čechev Slovanv, kteří se na území Čech usídlili ve dvou velkých vlnách v 6. a 7. století. Dnes mnoho z nás nechce patřit do stejného pytle s Rusy a Srby. Němci se rovněž nemůžeme stát, stejně jako Angličané nikdy nemohou být Francouzi. Hledáme své kořeny v Keltech, ale Evropa jako kulturní a etnický fenomén vznikala hlavně na rozhraní pozdní doby bronzové a rané doby železné. Síť osad na území Prahy byla tehdy dokonce hustší než v časném středověku. Do loveckého a sběračského paleolitu je téměř nemožné vstoupit, ale mnoho našich vánočních zvyků, pověr a předmětů má přímé kořeny v pravěku. Mnohé z těch zaprášených nádob v prehistorických sbírkách Národního muzea patřilo nám. O horninách, stromech a archeologii se při popisu genia loci obvykle mluví spíš pro alibistickou úplnost popisu. Zacházel jsem s těmito věcmi, které buď nevnímáme, nebo nejsou vidět, celý život. Víím, že bez nich by Praha a každé další místo ztratilo hlavní část svého kouzla, svého labyrintu. Město je dům o tisíci patrech. Žijeme v horních čtyřech pěti podlažích a vííme o několika dalších, ale pomocí zkamenělin z Prokopského údolí, hub z nebušického háje a prastarého tisu rostoucího pod Pražským hradem můžeme proniknout daleko až do míst staré radosti.

Založení: Deset či patnáct slovanských vesniček a osad ležících v pražské kotlině začalo postupně koncem 9. a během 10. století vytvářet rozsáhlejší sídelní plochu, jejímž centrem pravděpodobně bylo tržiště ležící na dnešním Malostranském náměstí. Příkrá a poměrně úzká ostrožna Pražského hradu představovala až někdy do konce roku 875 snad jedinou téměř neosídlenou pražskou výšinu. Praha vyrostla z celého substrátu románských osad středních Čech. Země měla tehdy dvě centrální oblasti a koncem prvního tisíciletí se dokonce zdálo, že kulturním středem Čech se stane Kolínsko a hlavním městem podivuhodná Kouřim. Praha

Staré purkrabství na Vyšehradě. Českému království se má dařit dobře, pokud na Vyšehradě bude zráť víno. Proto zde nedávno byla založena vinice – a skutečně daří se nám jako nikdy před tím!

však ležela na křižovatce obchodních cest a také na pravěké dálnici, které se říká Vltava.

Vyrostla díky lepším kontaktům s Evropou, a tak na sebe strhla ústřední postavení. Kdo chce pohledět do tváře té doby, ať v pražském lapidáriu pozoruje kouřimské lvy nebo v šeru kostela sv. Vavřince na Vyšehradě přemítá o Slunci otevírajícím na jaře zemi. Spojíme-li kněžiště pražských románských kostelíků, jako je bazilika sv. Víta a rotundy sv. Longina a sv. Kříže, získáme letní slunovratovou linii odkazující k dřívějším astronomicky orientovaným „pohanským“ svatyním. Zimní slunovratová linie propojuje románské kostelíky v Chabrech, Bohnicích, Šárce, Dolní Liboci a Řepích. Kostely samotné jsou přitom orientovány „křesťanský“, tj. od východu na západ (abychom sestupující do kostela na jitřní mši nechávali temnoty za sebou). Jistě, můžeme zde mluvit o prolínání pohanského a křesťanského, ale jedná se mi

o něco jiného – v Praze jsou hvězdy blízko. Další skryté kouzlo Prahy je kosmický rozměr její bytosti, který se připomíná v orloji, Johannu Keplerovi, Giordanu Brunovi (který chodil po Pražském hradě a říkal, že hvězdy jsou moudřejší než lidé) a Tycho Brahem, ve freskách ve Valdštejnském paláci, umístění Karlova mostu a v astrologických pověstech. Tento kosmický rozměr dnes vnímáme příliš romanticky a psychedelicky. Pravěká a středověká koncepce geometrického plánu krajiny navázaného na nebeská tělesa znamenala nejspíš něco jiného – pokus přenést kosmický řád na zemi. A řád – to znamenalo nezabíjet se ve zbytečných bojích a nemuset pozorovat své děti, jak na sklonku zimy, když se Slunce opozdí, umírají hladu.

Románská a gotická Praha: Všechny románské stavby a mnoho gotických míst má zvláštní druh paměti, která se ještě nespolehá na písmena zapsaná v knihách. Jsou nabitě dějem, zatímco pozdější renesanční a barokní stavby krásou, dekorací a informacemi. Tehdy Praha srůstá do čtyř historických měst – Starého a Nového města, Malé Strany a pozdních Hradčan s Hradem. Kostely té doby jsou částečně zšeřelými „jeskynními“ svatyněmi, kde je člověk sám a sestupuje do svého vnitřního prostoru k individuální spáse. V baroku bude v dobře osvětleném kostele plném zástupů vycházet ven ze sebe a směřovat ke spáse celé komunity. Snadno bych mohl sklouznout k vyprávění o tom, jak gotika v sobě kombinuje lidský rozměr těla a kosmos stvořeného vesmíru, ale já teď nemyslím na strach. Na mor a občanskou válku, na očekávání konce dnů a na husitský pokus tento konec uspíšit. Chodil jsem Prahou s mnoha lidmi. Neustále mi říkali, jak je krásná a báječná, ale já jsem v duchu křičel: „To přeci není pravda, vy vidíte krásu staveb, ale já cítím strach z té doby. To čím na vás působí je hloupé estétství, ale tady přeci zázrak klepe na dveře hrůzy. Nesnižujte ji řečmi o krásě! Je mnohem víc a až ucítíte to všechno smysluplné a ještě častěji zbytečné utrpení, války, pogromy a škodolibou malost, budete chtít skočit z Karlova mostu do světcova náručí, Jane z Nepomuku.“

Kostel Stětí svatého Jana Křtitele v Chabrech. Jedna z nejkrásnějších pražských vrstev se týká románských kostelíků. Kromě památek v centru Prahy se jedná hlavně o Chabry, Prosek, Kyje a Kopaninu a ze vzdálenějších míst o Holubice, Budeč, sv. Kiliána u Davle a Starou Boleslav. Je třeba je vidět všechny.

Nemohu si odpustit obraz, který jsem nikdy neviděl – pražskou lůzu táhnoucí navečer roku 1420 k městu osvětlenému planoucí katedrálou Zbraslavského kláštera. Byla veliká a krásná jako katedrála sv. Víta. Chodím po památkách a často jezdím do Terezína: vím, že kultura je nejenom klidné štěstí po práci, ale také – a snad hlavně – pokus, jak duševně přežít ve světě plném zmaru a násilí.

Barokní Praha: Renesance trvala v Praze jen krátkou dobu (cca 1540–1610) a nezanechala mnoho velkých stavebních stop. Středověk žil v cyklickém čase a v opakování věcí. Novověk je expanze do neznámých říší světa i ducha. Objevujeme Austrálii i matematiku. V renesanci jsou položeny základy něčeho velice moderního, ale také možná samozáhubného – expandující spotřební

společnosti. Moderní trendy směřující až do 20. století byly zastaveny třicetiletou válkou, ve které střední Evropa ztratila možná až polovinu obyvatel. Dalších sto let trvalo, než se zbídačené země demograficky a ekonomicky vzpamatovaly. Baroko je reakcí na racionalitu renesance, je pokusem o odpuštění domnělých i skutečných vin hereze a reformace. Je to období velkolepých staveb prováděných s technickou dokonalostí italských mistrů, ale cítěných česky. Baroko je návodem i pro naši dobu, protože zahradami a kapličkami v lesích dokázalo posvětit krajinu, propojit její archaickou i kulturní duši. A navíc může být pokusem o Evropu budoucnosti, protože kombinuje mezinárodní styl a regionální cítění.

Arne Novák ve své *Barokní Praze* (1915) říká: *Genius loci sestává z látky našich myslí a srdcí, je duchovní skutečností, ale jeho viditelným ztělesněním je místo. Praha však patří k oněm městům s velkou minulostí, u jehož bran sedává několik geniů různého věku a vůle, takže oddáme-li se do ochrany jednoho, odvrátí od nás druhý tvář, neboť druh druhu nerozumí. Ale lze milovat město, tak že v každé době svěříme se jinému geniovi, a tím znásobili jsme si život! Moudré je v kultu soustředěném a pokorném odevzdávat se samotářským rozhovorům s těmi různými genii loci, kteří panují nad Prahou... Pochopit Prahu v její výtvarné podstatě a kulturní bytnosti – to znamená téměř tolik jako rozumět a sloužit jejímu baroknímu geniu loci.*

Dívám se na pár vět chvatně kdysi načrtaných v malostranském kostele sv. Mikuláše. Je-li česká duše gotická a barokní zároveň, pak je komplementární. Mikuláš je chrámem dne, Vít chrámem noci, pro Parléře je chrám mysterium, pro jezuity Theatrum Mundi. Vítem zní gregoriánský chorál, Mikulášem symfonie. Vít je mapou vesmíru, Mikuláš je plánem ne české duše, ale českého davu. Jeho barokní sochy jsou prázdné jako televizní program, proto na ně každý zívá. Nezaložen na hře světla, vlnění kontroluje prostor – dobrá práce osvětlovače. Architektura Mikuláše udržuje lidi přesně mezi nebem a zemí. Je určen i pro veksláky, lidi z tržiště, ukazuje jim, jakou roli mohou ve světě hrát. Vít je náročný, vyžaduje světce. Mikuláš chce pouhou účast ve víře, je pro každého. Parléř klečí v chrámu sám, kolem Dienzenhofera

se tísní davy... Já vlastně nevím, proč o těchto věcech píší a vy je čtete, místo toho abychom chodili po místech.

Moderní doba: Její stavební a urbanistickou historii známe dost dobře, ale její duch uniká, protože je blízko a tvořen z příliš mnoha proudů. Město se přelévá přes hrady a prudce se rozvíjí. Národ s určitým zpožděním kopíruje dění v Německu a uvědomuje si sám sebe. Je však součástí Rakousko-uherské monarchie, nemůže stavět na odiv svá vojska, tak vystavuje vědy a umění. Doba národních muzeí a divadel. Budování Valhaly-Slavína. A národnostní spory: patrioti mají rádi svoji domovinu, ale nacionalisté chtějí dokázat, že jejich vlast je lepší než domoviny ostatních národů. Všude po městech jsou koncem století budovány školy jako jedny z nejhonosnějších staveb. Andělé již nelétají Prahou a věci nás přestávají znát, ale stále ještě to je opravdové město. Genius loci je kolektivní bytost, vzniká tím, jak se staří mrtví sžívají s novými mrtvými. V 19. a 20. století to je čím dál obtížnější. Není to jenom tím mnohokrát zdůrazňovaným napětím mezi Čechy, Němci a Židy, ale také těžko překročitelnými mezerami uvnitř samotných komunit. Čeští ateisté mají najednou daleko k českým katolíkům, ale i uvnitř židovské komunity dochází ke zvenčí špatně viditelnému napětí mezi chudým „chasidským“ proudem a světskou buržoazií. Němci jsou pak tradičně rozděleni na proudy, které existují od doby knížecí – říšský a rakouský. A místo všech obrazů Nezvalova báseň:

*Obloha Panna Marie
zjevila se mi po klekání
V blankytném klíně nesla lilie
a srp a hvězdné vyšívání
Opilý městem spal jsem měsíce
teď procítám náhle pod šeríkem
Marie Panno jasná denice
smiluj se nad hříšníkem
(Nápisy na hroby, 1927)*

Turistická Praha: V devět hodin ráno po snídani v hotelu exploduje turistická bomba a město se náhle zaplní. Genius loci je vlna, která brzy z rána a za deště stoupá k povrchu města, ale boty turistů ji opět zatlačí hluboko do dláždění a my si se smířenou zlostí říkáme: už to není naše město. *Proč ta svině Max Brod nespálil Kafkovo dílo?, proč lidé bez emocí parazitují na jeho neštěstí?* Ptá se zlobně přítel a ukazuje na další plakát s Kafkovým portrétem. Český život se stále více přenáší z drahého a nespolehlivého centra na předměstí. Ještě nedávno byly městské čtvrtě přívažkem historického centra. Dnes se osamostatňují. Je-li město někde živé a české, pak je to na Žižkově v těch místech, odkud z jedné hospody vidíte do druhé a kde se nejběžnějším z obchodů stává zastavárna. Patří mu místa, kde jedinou reklamou je vývěsní štít.

Místa

Vyšehrad: Omšelá skála nad řekou, na ní neolitické hradiště někdy z 25. století před Kristem. Opuštěná pevnost s ruinami několika předrománských a románských svatyní. Nejcennější stavby jsou ještě skryty v hlíně. Tříkrát hrál ústřední roli při formování českého národa – poprvé na samém začátku jeho dějin, podruhé během národního obrození (dokonce i nápad dostavět katedrálu sv. Víta se zrodil zde – bez Vyšehradu by ani Hrad nebyl úplný) a potřetí, když odtud 17. listopadu 1989 vyšel sametový průvod. Vyšehrad mi ze všeho nejvíc připomíná třináctou komnatu, omšelé dveře v oprýskané zdi pokryté břechtanem, které má každý na očích, nikdo neotevívá. Vešli jsme oba, vzpomínáš?

Hrad: Obdélníkové hradiště z 9. století ležící v centrální části dnešního Hradu bývalo asi kultovním okrskem, protože jeho opevnění bylo spíš symbolické. Někde v prostoru Jiřského náměstí, snad těsně za katedrálou, stával kamenný stolec podobný korunovačním kamenům (Kingstone) anglických králů. Na něj

byl v dávném rituálu, jehož stopy nalezneme v širokém pásmu mezi Íránem a Skotskem, uveden budoucí král. Obřad připomínal svatbu, kdy se panovník prostřednictvím kamene, a tedy země, sjednocoval s dávnou, neustále přítomnou mocí vlády. Ta zde přebývá již tisíc let a natrvalo nepatří žádnému muži. Je vnučkou Matky křemene.

Hrad je dodnes silný až krutý prostor. Nedivím se, že úředníci zde tak snadno podlehnou oné směsi slávy, moci a intrik. Ve Vladislavském sále na sebe dodnes narážejí dřevce rytířů a nad nimi nějaký úřední „richelieu“ spřádá své plány, jenže bez francouzského espritu zato s onou českou upatlanou těžkopádností.

*Ó dóme svatovítský, ty vládce nad Prahou,
Zda jsi nám podobenstvím, zda jsi nám výstrahou?*

(Ladislav Quis, 1911)

Mohlo by to být hrozné, ale naštěstí Hrad je mnoho prostorů v jednom. Z Vladislavského sálu dohlédneme k hrobu poustevníka Prokopa. V triforiu jasným čelem a buddhovským úsměvem září Karel IV. a Petr Parléř. Chrliče odhánějí zlo. A co dělá svatý Václav, nevíme, jistě však neškodí. Útěšný anděl na jedné z nejkrásnějších pražských soch (na vnější straně katedrály) podepírá unavenou hlavu Jana z Nepomuka. Takže nakonec máme Hrad opatrně rádi a nedůvěřivě se jím pyšníme.

Václavské náměstí: Počínaje „jarem národů“ v roce 1848 se zde odehrávaly všechny osudové zvraty moderní české historie. Zde byly psány dějiny nového českého státu. Je to jediné velké pražské náměstí bez kostela. Nebyl o něm napsán ani jeden průvodce, ačkoliv třeba o poměrně nevýznamném kostele v Karlíně existují hned tři. Náměstí zažilo příjezd Prezidenta Osvoboditele i věnce kladené k rakvi Emy Destinnové. Jásal zde Gagarin, ukláněl se Dalajláma a americký prezident zvonil na zvon svobody. Živá pochodeň Palachova zde doplnila Husovu bronzovou pochodeň pravdy na Staroměstském náměstí. Václavským náměstím musí

projit každý Pražan i každý vesničan, aby si zde obnovil vztah k velkému světu problematického Pokroku a neméně obojakému srdci Národa. Chodí se sem spontánně – ne na exkurze, ale žít. Oč méně se o náměstí píše v monografiích, o to více v novinách. Je to charakteristický prostor moderní doby – je individualistický a desakralizovaný. Zdejší budovy víc propagují samy sebe, než aby spolupracovaly při tvorbě společného světa. Stojí na něm Muzeum, které je víc „národní“ než „muzeum“ a světec, který je víc český než katolický.

Jedná-li se o nové věci, nebývá historie dobrým východiskem, protože spoutává a někdy drtí. Moderní doba opakovaného zrození národa potřebovala prostor, který je sice starý, ale není příliš výrazný. Místo, kde slabá, ale živá budoucnost nemá konkurenci v mocné minulosti. Nová doba se vždy potřebuje odtrhnout a být sama sebou. Získává tím na síle a platí ztrátou toho dobrého, co tradice (někdy) nabízí – pořádku a dobrých mravů. Staré město žije v cyklickém čase a jeho ulice jsou zatočeny jako záhyby vašeho mozku. Čas pokroku je lineární jako avenue. Samotný tvar náměstí a jeho směřování od minulosti Můstku k výšinám Muzea ukazují na příslušnost k nové době se všemi jejími důsledky.

Vtipem náměstí, ale možná také nezbytnou podmínkou jeho funkce, je nepřítomnost genia loci tak, jak jej obvykle chápeme. Václavské náměstí není místem historie, meditace, tichého zadumání. Je to místo, kam se více či méně oprávněně chodí dělat kravál. Zde si připomínáme jen živé události, zde žijeme. Je to místo nepřející tradiční imaginaci, poezii a spiritualitě. Zde se v hluku realizuje to, o čem se jinde snilo. Urbanisticky je prostředkem Prahy, lidsky je prostředností. Proto se dotýká ducha národa. Je médiem, je zprostředkovatelem věcí, jež vznikly jinde – ať už to byla místa modliteb nebo činů. Zde se věci zviditelňují. Vesničan přicházející do Prahy se zde nedívá na stavby a sochy, neobdivuje panorama, nasává život ne Města, ale velkoměsta. Je-li Praha velkoměstem, pak jím je na Václavském náměstí. Na Staroměstském náměstí je sama sebou, všude jinde je maloměstem. Václavské náměstí je místem příchodů, ať už se jedná

Nejméně známou částí Prahy jsou správní budovy posledního století, které obsahují nečekané bohatství architektury. Ovál pod kopulí Ministerstva průmyslu a obchodu u Anežského kláštera.

o demokracii nebo ruskou mafii a drogy. Je to místo, které má dnes málokdo rád, ale které tu musí být a doplňovat tajemnou Prahu, nečinnou, bdící a snící. Není místem pro znalce, je místem pro nezalce. Je líhni budoucích svobod a budoucích nepravostí a bylo by to ještě horší, kdyby nad zdejším děním nebděl svatý Václav, i když právě zde je víc panovníkem než světcem.

Karel IV. umístil korunu českých králů na lebku sv. Václava. Tím zdůraznil, že sv. Václav vládu pouze propůjčuje králi či panovníkovi. Demonstrovat pod sochou Václavovou znamená dožadovat se slyšení u skutečného krále české země. Postávat zde v zamyšlení je modlitbou ke Králi. Palachova pochodeň je holocaustem. Vysoký úředník jedné z bank říká: o toto místo budeme mít vždycky zájem, protože kdo ovládá Václavák, ovládá celou zemi!

Staroměstské náměstí: Je místem, kde se chvíli tancuje a chvíli věší. Část esence českých dějin je obsažena v tom, jak na Týnském kostele stavěli krov: v roce 1437 nechali konšelé přivést dříví na stavbu chrámového krovu, ale pak jej použili na stavbu šibenice pro Jana Roháče z Dubé. Šibenice je prozatímní stavba, takže byla rozebrána a měla z ní být postavena tančírna (!) pro svatební hodokvas krále Ladislava Pohrobka. Jenže král Ladislav zemřel, takže konečně o dvacet let později udělali ze dřeva krov hlavního chrámu Starého Města.

Prostor náměstí v sobě obsahuje charakteristické české schisma – jednu dobu zde stojí katolický, mariánský sloup, jinou dobu Husův pomník. Týnský chrám je sice zasvěcen Panně Marii, ale několikrát se stal hlavním luterským kostelem, kdy Panna Marie byla odklizená na boční oltář. U sakristie je pochován protikotlický zaměřený Jan Rokycan (1471), Jiří z Poděbrad je sice řádně pohřben ve Vítu, ale nádoba s jeho vnitřnostmi byla přenesena k Rokycanově hrobu. Na tympanonu chrámu stával Kalich i Maria. Kostel a s ním náměstí je střídavě německé a české. Jedno okno bytu Franze Kafky mířilo do lodě kostela. V historii každého místa nalezneme rozpory a jejich překonávání. Bývá konstruktivní dívat se na lidi, politické strany a události spíš z úhlu věcí, které spojují. Na Staroměstském náměstí a velmi často v celé Praze se setkáváme ne s pomalým přerůstáním významů, ale s náhlými hiáty, radikálními řezy, situacemi ode zdi ke zdi. Je zde stále přítomné pole napětí mezi protikladnými možnostmi. Nevíme, jestli budeme králi nebo vězni, v mládí katolíci, ve stáří kališníci, ráno komunisté, večer kapitalisté, ze satanistů zde mohou vyrůst světci, a kněží (jako jistý Václav, týnský následovník Jana Podušky ve 20. letech 16. stol.) mohou z misálů vyřezávat kříže, aby nepohoršovali věřící. Anarchisté se stávají strážci establishmentu a politici šašky. Děje se tak všude na světě, ale v Praze často a pravidelně.

V dobách, kdy jsem ještě měl čas, jsem sedával s panem Boušem, příležitostným grafikem a hřbitovním dělníkem, na rohu náměstí a pili jsme víno. Mičeli jsme. Říkával mi: „Jestli jsou Čechy

Vnitřek Technické knihovny v Praze Dejvicích. Je to jedna z mála současných staveb, která dokázala nejenom prezentovat sama sebe, ale také vytvořit místo kolem sebe.

středem Evropy a toto náměstí středem Prahy, tak sedíme uprostřed Evropy. Dívejte se.“ Tato nesložitá věta se dá pochopit, jenom když na náměstí strávíte alespoň týden.

Bytost: Místa a vrstvy skládají bytost. Tu lze vykládat, ale nelze se jí dobat. Před několika lety jsme se proplazili s polskou bioložkou Alžbětou do podzemních chodeb na Proseku. Odebírala vzorky vod a hledala drobné pozemní korýše. Psala mi nadšená, že ve zdejších puklinách žije nový druh červa – *Enchytraeus bohemicus*. Vždycky jsem si myslel, že kvůli takovýmto zvířatům se musí nejméně na Yucatan, ale docela dobře stačí Prosek. Už dlouho chodím Prahou jako mexickou džunglí a dívám se po ztracených městech. To, co je zapsáno v lidských dějinách Prahy, se ozývá již v samotném geologickém substrátu.

Žijete-li v Říčanech, tak prostor, ve kterém stojí váš dům, ležel v kořenech hor vyšších než Alpy. Vápence nedalekého Braníka se tvořily jen kousek pod hladinou teplého rovníkového moře. Na Malé Straně však stojíte na horninách usazených ve studeném moři někde v místech, kde dnes leží Jihoafrická unie. A teprve před 300 miliony let byly všechny ty zdánlivě nesourodé složky spojeny do jednoho tělesa, kterému říkáme Český masiv. Už v samotném geologickém podloží je zakleto příliš mnoho protichůdných příběhů – a přesto vytváří jeden celek pražské kotliny a okolních parovin. Což teprve v lidech, rasách a biotopech!

Pražští chodci

Nevím, proč bych měl ještě sedět za počítačem a psát o Praze. Jsem pražský chodec. Procházím městem a opakuji si s člověkem, který Praze patří, hned z několika rozporuplných důvodů, s Vítězslavem Nezvalem: „Není to v ničem, co lze vyložit z krásy nebo ze slohu. Není to Prašná brána, ani Staroměstské náměstí, ani Karlův most, ani stará či nová Praha. Není to v ničem, co lze zbourat, není to v ničem, co lze znovu postavit. Není to v tvých pověstech, není to v tvé kráse, Praho. Že jsi jediná na světě a že se nezměníš, ani kdyby tě zbořili. Tvá poezie je složitá a já ji pozorně uhaduji, jak uhadujeme myšlenky zbožňovaných žen. Nelze tě popsat, nelze tě nakreslit, nelze ti nastavit zrcadlo. Nepoznal bych tě, tak jako ty sama by ses nepoznala. Není to v ničem, v ničem, co lze říci mrštným jazykem a co lze napsat v průvodci. Je to v celé tvé bytosti, v jejím tajemném uspořádání. V tom, jak sedí na tvém čele pták. V tom, jak volá dítě na matku, když jdou kolem barokní sochy.“